

การศึกษาวิเคราะห์พระธรรมวินัย ในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย An Analytical Study of Dhammavinaya Bases on Thai Manners

¹ปัญญา งามสง่า และ ²วีรชาติ นิมนองค์

¹Panya Namsagha and ²Veerachart Nimanong

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

²Assumption University

¹Corresponding Author. E-mail: pmpani799@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไทย เพื่อศึกษาหลักมารยาทตามหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไทย และเพื่อวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นรากฐานของมารยาทไทย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า มารยาท คือ กิริยา วาจา ที่สุภาพเรียบร้อย ที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม อันเหมาะสมตามกาลเทศะ มีขอบข่ายของมารยาทไทยครอบคลุมถึง กิริยา วาจา ต่างๆ เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การพูด และบุคลิกภาพที่ดี เป็นต้น มารยาทไทยที่แสดงออกทางกายและวาจาที่ดีนั้น เป็นฐานของการประพฤติปฏิบัติธรรม หลักธรรมวินัยที่เป็นรากฐานของมารยาทไทย คือ เสด็จวัตร และวาจาสุภาสิต เป็นต้น ธรรมเหล่านี้เป็นรากฐานของมารยาทไทยและเป็นบ่อเกิดคุณธรรมสูงขึ้นไปตามลำดับ

คำสำคัญ: พระธรรมวินัย; เป็นฐาน; มารยาทไทย

Abstract

This article has three objects (1) For study of the views of Thai manners in Thai Society (2) For study the Thai manners according to Dhamma-Vinaya in Theravada Buddhism (3) For analyze the Dhamma-Vinaya which is on the basic of Thai manners. It is qualitative study. The Result of research is found as following : By the study, it is found that the manners mean the courtesy which is done in our society such as the appropriate rule, pattern of the physically, wordly proceeding covered in the act of standing, walking ,sitting, speaking, good personality act. Thai Manners about good action, good speaking based on the Dhamma practice. The Principle of Dhamma-Vinaya based on Thai manner such as Sekhiyavatta Apajayanadhamams and Vajasuphasit etc. These Buddhist morality and discipline that for Thai manner based on the Buddhist morality and discipline respectively.

Keywords: Dhammavinaya; Based; Thai Manners

บทนำ

มารยาทเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่ทุกคนจะต้องยึดเป็นหลักประพฤติปฏิบัติเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ มารยาทเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เป็นมรดกทางวัฒนธรรม มารยาทของไทยเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามและแสดงความเป็นระเบียบเรียบร้อย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม (PhraBrahmagunaborn P.A. Payutto, 2008) โดยจะแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น การพูด การเดิน การแสดงอาการเคารพ รวมทั้งการรู้จักปฏิบัติตนต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม สิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถแสดงให้เห็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวโลกได้ วัฒนธรรมของไทยที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งคนต่างชาติรู้จักกันดี คือ การกราบ การไหว้ เป็นการทักทายปราศรัย และแสดงความเคารพเคารพวาระต่อกันตามสมควรแก่วัย และฐานะ ทั้งในเวลาพบหรือจะจากกันไป การไหว้นี้คนไทยทำได้นุ่มนวล อ่อนโยน สละสลวย ซึ่งคนชาติอื่นทำตามได้ยาก แม้กระทั้งการแสดงอาการเคารพในแบบอื่นๆ ก็ตาม คนไทยจะทำได้คล่องแคล่ว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากที่ชาติไทยเป็นดินแดนที่นับถือพระพุทธศาสนา และได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลายาวนาน (Phradhammapidok P.A. Payutto, 1999) ที่สอนคนทีนับถือพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พุทธมามกะ มีความสุภาพ อ่อนโยน อ่อนน้อม ถ่อมตน มีสัมมาคารวะ มีความกตัญญูต่อบุคคลและรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ง่าย ดังนั้น ความมุ่งหมายของมารยาทก็เพื่อต้องการให้บุคคลในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติและเป็นการป้องกันการกระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ด้วยการแสดงออกทางกายทางวาจา และจิตใจ การแสดงความเคารพในโอกาสต่างๆ การรู้จักการจัดลำดับแห่งการวางตนที่ถูกต้องตามประเพณีที่วางเอาไว้ ทำให้เกิดความสงบสุขในบ้านเมืองและสังคมส่วนรวม โดยนัยตรงกันข้าม ถ้าปฏิบัติขัดกับประเพณีทางสังคมที่วางเอาไว้ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ขัดเคืองความรู้สึกซึ่งกันและกัน แต่การมีกฎเกณฑ์ทางมารยาทในสังคม เป็นหลักความประพฤติชอบ ทางกายทางวาจา ทางใจ ยังจะเป็นทางที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิตได้ และสร้างความงามสง่าให้กับสังคมด้วยเพราะเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม (Namanee, 2016)

ปัจจุบันวิวัฒนาการทางด้านสังคมและเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการก้าวหน้าสู่ศตวรรษใหม่ที่เห็นได้อย่างชัดเจนในปัจจุบันนี้คือการเปิดกว้างทางวัฒนธรรม ประเทศไทยของเราให้การยอมรับวัฒนธรรมของต่างชาติมากขึ้น มีการรับเอาวัฒนธรรมของต่างชาติเข้ามาผสมผสาน ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างก็อาจมีการปรับเปลี่ยนในตัวเองทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัยและการกาลเวลาที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่เราต้องระลึกไว้เสมอคือวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นเอกราชของชาติ และภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษ ซึ่งเราผู้เป็นลูกหลานไทยจำเป็นต้องธำรงรักษาไว้มิให้เสื่อมสูญหรือถูกกลืนหายไปในกระแสแห่งโลกมารยาทไทย เป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติที่แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างเด่นชัด (Phakseewong, 1995) การจะปลูกจิตสำนึกให้คนไทยเห็นคุณค่าของมารยาทไทยและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องนั้นเป็นสิ่งที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่วัยเยาว์ แนวปฏิบัติที่ได้ผลมาก

ประการหนึ่งคือการถ่ายทอดปลูกฝังโดยผ่านกระบวนการทางการศึกษาและการศึกษาโดยวิธีการให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองจากการอ่านหนังสือฉบับเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งจะช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาไปได้ตามศักยภาพของตนเอง (Punyarit, 1996)

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับมารยาทต่างๆ เช่น การฉันภัตตาหารไว้ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียมและแบบแผนอันเดียวกัน เพื่อยังศรัทธาของผู้ศรัทธาอยู่ให้เจริญยิ่งขึ้นและปลูกศรัทธาของผู้ยังไม่ศรัทธาให้งอกงามขึ้นซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับมารยาทการรับประทานอาหารในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติเกี่ยวกับ “อภิสมาจาริกสิกขา” อันหมายถึงพระบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติแก่สาวกทั้งหลายเกี่ยวกับเรื่องมารยาทที่พึงกระทำ ถ้าไม่ทำต้องอาบัติทุกกฏ เช่นการปฏิบัติตามข้อวัตรต่างๆ มีอุปัชฌาย์วัตร อาจรรย์วัตร อาวาสกวัตร อาคันตุกวัตร คมิกวัตร และวัตรในการบิณฑบาต เป็นต้น (Thai Tipitakas 4/74-78/102-112)

อีกนัยหนึ่งอภิสมาจาริกสิกขา ที่ว่าด้วยหลักเกี่ยวกับมารยาทในการปรับตัวเพื่อความเรียบร้อยดีงามตามหลักพระธรรมวินัย ตลอดถึงบุคลิกภาพอันดีงามเรียบร้อยในการเข้าสมาคม เรียกว่า “เสขียวัตร” (Thai Tipitakas 2/175-654 : 649-735) หมายถึงวัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นพุทธบัญญัติที่ได้เตือนสติให้ภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกาย วาจา ใจ เมื่อเข้าไปอยู่ในที่ชุมชนหรือในละแวกบ้านของผู้อื่น เพื่อยังให้เกิดความเลื่อมใสของบุคคลในชุมชนนั้นๆ จะได้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อนึ่ง เสขียวัตรธรรม เป็นส่วนหนึ่งของวินัยบัญญัติของภิกษุกล่าวคือวัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาถือเป็นธรรมเนียมสำหรับฝึกฝนกิริยามารยาทของภิกษุ ให้ดูเรียบร้อยงดงาม สมกับภาวะของสมณะ ยังความเลื่อมใสให้เกิดแก่ผู้พบเห็น ไม่เป็นชื่อของอาบัติ แต่ปรับอาบัติทุกกฏ แก่ผู้ไม่ปฏิบัติตามในทุกๆ สิกขาบท เว้นแต่ไม่ได้ตั้งใจ เผลอ ไม่รู้ตัวและอาพาธหนัก ไม่อาจทำกิจวัตรได้ มีทั้งหมด 75 สิกขาบท นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเทศนาไว้เกี่ยวกับการควบคุมกาย วาจา และใจ ให้เรียบร้อยอันว่าด้วยเรื่องมารยาทหรือสมบัติผู้ดี เช่น หมวดว่าด้วย “อินทริยสังวร” ความสำรวมอินทริย คือมีสติสำรวมใจเป็นไป ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ อันเป็นอายตนะภายใน อันเป็นที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แตนต่อความรู้ฝ่ายภายใน บาสิเรียกอัมมัตติกายตนะ ทั้ง 6 นี้ เรียกอีกอย่างว่าอินทริย 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง เช่นตาเป็นใหญ่ในทางเห็นรูป หูเป็นใหญ่ในทางฟังเสียง จมูกเป็นใหญ่ในการทราบกลิ่น ลิ้นเป็นใหญ่ในการทราบรส กายเป็นใหญ่ในทางถูกต้องสิ่งถูกต้อง มโนคือใจเป็นใหญ่ในทางคิดหรือรู้เรื่องราวทั้งหลาย ความมีสติคอยสำรวมในขณะที่เห็นอะไร ได้ยินอะไร ได้ทราบอะไร ได้คิดได้นึกอะไร ไม่ให้สิ่งเหล่านั้นก่อกิเลสให้ไหลเข้ามาท่วมใจเรียกว่าอินทริยสังวร ความสำรวมอินทริย ที่ตรัสสอนให้ปฏิบัติ และก็ได้ตรัสว่าเมื่อมีอินทริยสังวร ก็จะเป็นเหตุให้มัสสุจริตทั้งสาม คือความประพฤติดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ในยุคสมัยต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทย สังคมไทยก็ได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนาหลายยุคหลายสมัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้มีนักปราชญ์ไทยท่านหนึ่งคือ

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ขณะมีบรรดาศักดิ์เป็น พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ได้เรียบเรียงเป็นหนังสือชื่อ “สมบัติของผู้ดี” เมื่อปี พ.ศ. 2455 แต่เรียกกันโดยทั่วไปว่าหนังสือ “สมบัติผู้ดี” (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี : 1-10) หนังสือสมบัติของผู้ดี แบ่งเนื้อหาออกเป็น 10 บท แต่ละบทกล่าวถึงหลักปฏิบัติแต่ละประการโดยแยกย่อยเป็น กาย จริยา วจีจริยา และ มโนจริยา เนื้อหาของสมบัติของผู้ดี ประกอบด้วย 1) ผู้ดีย่อมรักษาความเรียบร้อย 2) ผู้ดีย่อมไม่ทำอุจาดลามก 3) ผู้ดีย่อมมีสัมมาคารวะ 4) ผู้ดีย่อมมีกริยาเป็นที่รัก 5) ผู้ดีย่อมเป็นผู้มีสง่า 6) ผู้ดีย่อมปฏิบัติกรณานติ 7) ผู้ดีเป็นผู้ใจดี 8) ผู้ดีย่อมไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว 9) ผู้ดีย่อมรักษาความสุจริต ซื่อตรง 10) ผู้ดีย่อมไม่ประพฤติชั่ว ซึ่งในแต่ละบทจะมีการขยายความ ที่พยายามสอนว่าจะต้องปรับพฤติกรรมใน 3 มิติ คือกายจริยา (ปรับร่างกาย) วจีจริยา (ปรับการพูด) และมโนจริยา (ปรับความคิด) (Phradhammapidok P.A. Payutto, 1999)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าที่มาของสมบัติผู้ดี หรือบ่อเกิดของมารยาทไทยดังกล่าว นั้น มีต้นกำเนิดจริงๆ มาจากพระวินัยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเกิดใหม่เกิดภายหลังศาสนาพราหมณ์ ศาสนาเชน และลัทธิปรัชญาอื่นๆ หลายสำนัก และขยายไปอย่างรวดเร็วกว้างขวางมาก ซึ่งศาสนาที่เกิดขึ้นก่อนรู้สึกเสียผลประโยชน์ เพราะชาวบ้านหันมาศรัทธาพระพุทธศาสนา จึงได้มีกระบวนการโจมตีพระพุทธศาสนา โจมตีพระภิกษุและมีการใส่ร้ายอย่างมากมาย เพื่อลดความเชื่อถือไม่ให้พระพุทธศาสนาเติบโตขยายตัวในวงกว้างออกไป แต่ว่าพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นของจริง ไม่ใช่ความเชื่อแต่เป็นความจริงของโลกและชีวิต พระพุทธศาสนาก็ยังคงขยายกว้างออกไป แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบว่าพระภิกษุที่มาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วออกไปเผยแผ่ธรรมในที่ต่างๆ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่เคลื่อนไหวได้ของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมถูกต้องจะสร้างศรัทธาให้แก่ผู้พบเห็นมีความสำคัญมาก พระพุทธองค์จึงสอนมารยาท ที่เรียกว่าอภิสมาจาร บ้าง พระวินัย บ้าง ข้อวัตรปฏิบัติ บ้าง เสนิยวัตรธรรม บ้าง เพื่อให้บรรพชิตในพระพุทธศาสนาได้ประพฤติปฏิบัติตาม ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามเกี่ยวกับมารยาท ในเรื่องเกี่ยวกับการเดิน การนั่ง การนอน การพูด การขบฉัน การติดต่อสื่อสาร การเข้าสมาคม การแสดงความเคารพต่อกัน การดูแลรักษาพยาบาลตลอดถึงมารยาทในการต้อนรับภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะ อีกทั้งการอยู่ร่วมกันในหมู่พระภิกษุจากทุกชั้นวรรณะ คำสอนในพระพุทธศาสนามีเรื่องเหล่านี้ปรากฏเพื่อเชื่อมประสานให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมสงฆ์

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักพระธรรมวินัยในฐานะที่เป็นบาทฐานของมารยาทไทย เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการและเป็นประโยชน์กับสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทศวรรษสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาหลักมารยาทตามหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นรากฐานของมารยาทไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยใช้การวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยข้อมูลที่นำมาศึกษาวิจัยเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Model) ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยนี้ โดยเริ่มจากการวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก บุคคลแบบเฉพาะเจาะจง การจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล การเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูล โดยค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาฉบับแปลภาษาไทย หนังสือ ตำรา เอกสาร รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ

ตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจากการสังเกตพูดคุย โดยมีการศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อให้งานวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ข้อมูลเชิงพื้นที่จากการสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก และแหล่งข้อมูลอื่นๆ รวมทั้งวิเคราะห์ และนำมาสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ และสรุปผลจากการศึกษา เพื่อนำเสนอผลวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทศวรรษสังคมไทย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ว่าด้วยแนวคิดเรื่องมารยาทตามทศวรรษของสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า มารยาท หมายถึงกิริยาจาที่สุภาพเรียบร้อย ที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม โดยมีระเบียบแบบแผน อันเหมาะสมตามกาลเทศะ อันมีขอบข่ายของมารยาทไทยครอบคลุมถึงกิริยาจาต่างๆ เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การรับของส่งสิ่งของ การทำความเคารพ การแสดงกิริยาอาการ การรับประทานอาหาร การให้และรับบริการ การทักทาย การสนทนา การใช้คำพูด การฟัง การพูด การแต่งกาย บุคลิกภาพ รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติในพิธีการต่างๆ ของบุคคลผู้ที่มี กาย วาจา ใจ อันประกอบสุจริตและความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

ประเทศไทยในฐานะที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นสถาบันหลักอันสำคัญยิ่งต่อการดำรงคงอยู่ของประชาชาติไทย พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในการกลมเกลียวจิตใจและสร้างสำนึกทางศีลธรรม โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการอบรมสั่งสอนให้ประชาชนเป็นผู้ที่ประพฤติดี มีศีลธรรม จรรยา มารยาทและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยลดการกระทบกระทั่ง และการขัดแย้งในสังคม กิริยามารยาทที่คนไทยปฏิบัติกันทุกวันนี้ มีความสอดคล้องกับข้อบัญญัติหมวดเสขียวัตถ์ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก และหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

2. หลักมารยาทตามหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า มารยาทในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อาจารย์” หรือ “อาทิปะ” แปลว่าการประพฤติโดยเอื้อเฟื้อ ที่แสดงออกทั้งทางกายและทางวาจา เมื่อก้าวโดยประเพณีการแสดงออกแล้วสามารถแบ่งออกเป็น 1) อัญฐานะ การลุกขึ้นยืนรับ 2) วันทา การไหว้ 3) อัญชลี การประนมมือ 4) อภิวัธ การกราบ 5) สามิภิจกรม การแสดงความเคารพ (PhraBrahmagunaborn P.A. Payutto, 2008) ส่วนลักษณะของการแสดงมารยาท พบว่า ถ้าเป็นบรรพชิตให้แสดงออกตามลำดับ อาวุโส ภันเต ว่าด้วยอายุพรรษา นอกจากนี้การแสดงความเคารพกล่าวไว้ 3 ระดับคือ ชาตวุฒิ วัยวุฒิ และ คุณวุฒิ มารยาทตามหลักพระธรรมวินัย คือ เสขียวัตถ์ สังคาลกสูตร คารวธรรม เป็นต้น

มารยาทเป็นระเบียบแบบแผนการประพฤติที่ดำรงอันแสดงถึงพฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อย ละมุนละไมทั้งทางกาย วาจาโดยมีใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้แสดงออกได้อย่างเหมาะสม เป็นองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่สมควรจะถ่ายทอดสืบต่อไป มารยาทไทยเป็นกิริยามารยาทที่คนไทยได้สร้างสรรค์ให้เหมาะกับลักษณะนิสัยของคนไทยและสภาพแวดล้อมของประเทศไทย ดังนั้นกิริยามารยาทในแต่ละท่า แต่ละแบบต่างๆ งดงามและถูกต้องตามหลักของกายวิภาค และมีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา อนึ่ง องค์ประกอบของมารยาทไทย ดังต่อไปนี้ 1) มีกิริยา วาจา สุภาพ เรียบร้อยอ่อนโยนต่อชนทุกชั้น 2) ตกแต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้าตลอดจนใบหน้า และ ทรงผมให้ดูกระเปียบสมส่วนแต่พองาม สุภาพเหมาะสมทุกโอกาส สะอาดและประหยัดอีกด้วย 3) มีอิริยาบถอยู่ในท่าธรรมดา สุภาพ ไม่แข็งกระด้าง ไม่ตีเสมอ ไม่ตื่นกลัว ไม่หัวเราะเปิดเผยเสียงดังหรือหลุกลุกลึกและไม่เก้อเขินหรือกระดากอาย 4) การแสดงมารยาทไม่จำเป็นต้องเข้าเฝ้าและต้องไม่ลุกลนจนขาดความเรียบร้อยงดงาม ส่วน ประเพณีของมารยาทจำแนกออกได้เป็น 3 ประการ ได้แก่ มารยาททางกาย มารยาททางวาจา และ มารยาททางจิตใจ และนำไปสู่กระบวนการคิดให้เป็นระบบอันจะนำไปสู่การตระหนักรู้เรื่องคุณค่าและตัดสินใจได้อย่างถูกต้องก่อนการปฏิบัติ (Phramaha Pornchai Sirivaro, 2016) อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีมารยาทดี ต้องมีการฝึกฝนอบรมจิตใจ เมื่อจิตใจดีย่อมหมายถึงการแสดงออกทางกายและวาจาดีตามไปด้วย ยังประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเองและสังคม

3. วิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นรากฐานของมารยาทไทย

ผลการวิจัย พบว่า หลักธรรมที่เป็นรากฐานของมารยาทไทย ได้แก่ หลักการวชิรธรรม นิวาตธรรม อุปายานธรรม วาจาสุภาสิต พรหมวิหารธรรม สังคหัตถุธรรม อคติ 4 หลักทศ 6 เป็นต้น ในส่วนคำสอนที่เป็นพระวินัย หมวควาด้วยจรรยาบรรณและกิริยามารยาทที่ภิกษุพึงศึกษา ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นสิกขาบท ไว้ถึง 75 ข้อ เรียกว่า เสดยวัตร เป็นเครื่องฝึกอบรมกายและวาจา โดยถือว่ากายและวาจาเป็นพฤติกรรมคือการแสดงออกของจิตใจ ความเป็นผู้มีจิตใจดี การกระทำและการเจรจาที่ย่อมดี ตามไปด้วย แนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทศวรรษสังคมไทย พบว่า คำว่ามารยาทคือกิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อยที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม โดยมีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมตามกาลเทศะ มารยาท ได้แก่ “กิริยาวาจาที่ถือว่าสุภาพ เรียบร้อย ถูกกาลเทศะ” (The Royal Institute, 2003) มารยาทไทย หมายถึง “กิริยาวาจาที่คนไทยเห็นว่าเรียบร้อย ถูกลักษณะนิสัย ของคนไทยที่เป็นคนอ่อนโยน มีความสงบเสงี่ยมทั้งกาย วาจา เป็นการควบคุมกาย วาจาให้อยู่ในกรอบที่สังคมยอมรับและต้องการ”

ส่วนมารยาทชาวพุทธ คือสิ่งที่ชาวพุทธควรปฏิบัติต่อกันด้วยมารยาทที่ติงามถูกต้องทั้งทางกาย วาจาและใจ ได้บอกวิธีการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์การถวายปัจจัยเครื่องไทยธรรม พิธีกรรมกับชาวพุทธ การใส่บาตร การกรวดน้ำ อนุโมทนา และการแผ่เมตตา เป็นต้น การทำบุญใส่ บาตรพระสงฆ์นั้น นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะดำรงพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน ทั้งยังเป็นการสร้างบารมีให้มากขึ้นเฉพาะตนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การทำบุญดังกล่าวจะต้องให้ถูกวิธีด้วยมิฉะนั้นจะกลับเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาเสียเอง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า สมณะจะต้องเป็นผู้ไม่โลภ ไม่สะสม นอกจากนี้บรรพบุรุษไทย ยังได้กล่าวถึงมารยาทการประพฤติปฏิบัติตนของคนไทยไว้ในรูปแบบบทร้อยกรอง ซึ่งมีอยู่มากมาย จึงนับว่ามารยาทไทยเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่ง เกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณี แม้ผู้ใดไม่กระทำก็ได้ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม แต่จะได้รับการตำหนิจากสังคม (Phakseewong, 1995) ระดับของผู้ที่มีการศึกษา มีวินัย มีระเบียบแบบแผน และมีพิธีกรรมไว้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนได้รับการยอมรับเป็นเนติธรรมคือธรรมเนียมประเพณี เป็นคตินิยม คือแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นวัตรธรรมคือรูปแบบการแต่งกาย เป็นสทธรรมคือมีมนุษย์สัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ เป็นคุณธรรม คือครอบคลุมความดีงามทั้งกิริยา วาจา ใจ จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่ามารยาทคือการประพฤติ ปฏิบัติตนทั้งทางกาย วาจา ใจที่ถูกต้องงดงามเหมาะสมกับกาลเทศะของสังคมหนึ่งๆ และสมาชิกของสังคมนั้นยอมรับและถือปฏิบัติ นับว่าเป็นหลักการพัฒนาชีวิตและสังคมตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุดคือความหลุดพ้นที่เป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา (Phramaha Phatchawat Khematassi et al., 2016)

พระธรรมวินัยที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ที่เรียกว่าเป็นพุทธอาณัติ คือข้อบังคับนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการควบคุมกิริยามารยาทที่แสดงออกทางด้านกายกรรมและวจีกรรม เรียกว่า กายสังวร และวจีสังวร จนทำให้เกิดความสง่างามของบุคลิกภาพแก่ผู้ที่พบเห็น เช่น อุปติสสมาณพ (พระสารีบุตร) ที่ได้พบเห็นบุคลิกภาพที่งดงามในการสำรวมด้วยการเดินบิณฑบาตด้วยการสำรวมอินทรีย์ จึงเกิด

ความเลื่อมใสและขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา ส่วนหลักธรรมที่สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมรยาทอันงดงามมีปรากฏในที่หลายแห่ง เช่นหลักคารวตา หลักอภัยนุธรรม หลัก หลักอุททาปายนุธรรม และ อินทรีย์สังวร เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นฐานให้เกิดมารยาทไทยทั้งงดงามทั้งสิ้น

บทสรุป

มารยาทชาวพุทธ เป็นการแสดงออกที่มีแบบแผน ในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้สมาชิกในสังคม สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างดี โดยเฉพาะมารยาทชาวพุทธที่หล่อหลอมมาจาก หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา เป็นกริยาวาจาที่บุคคลในสังคมพึงปฏิบัติต่อกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม จนนับเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางศาสนา ที่มีลักษณะเฉพาะของชาวพุทธในประเทศไทย แม้จะไม่สำคัญเท่าหลักธรรมคำสอนโดยตรง แต่ก็มีส่วนในการสร้างความรัก ความสามัคคี อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของสังคมไทย ที่คนไทยทุกคนควรประพฤติปฏิบัติและสืบทอดต่อไปมารยาทในสังคม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ควรมีการจัดทำโครงการศึกษาอบรมและบูรณาการหลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับมารยาทไทยร่วมกัน ให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชนให้ทั่วถึงทุกภูมิภาค
2. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ควรมีการจัดทำแผนงานให้ครอบคลุมและชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับมารยาทไทยและสมบัติผู้ดี โดยมีการจัดสรรงบประมาณ และกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน
2. หน่วยงานภาครัฐ ควรมีการจัดทำหลักสูตรคู่มือการเรียนการสอนเรื่องมารยาทไทย และสมบัติผู้ดี บรรจุให้เป็นรายวิชาบังคับศึกษาในระดับประถมและมัธยม เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศไทย
3. มหาเถรสมาคม ควรมีนโยบายในการจัดทำศูนย์การศึกษาเรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับมารยาทไทย ให้เป็นศูนย์ศึกษามารยาทไทยภายในวัดให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ทั้งวัดภายในประเทศและนอกประเทศ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากระยะเวลาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีข้อจำกัดหลายอย่างหลายประการ ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยวิทยานิพนธ์นี้จึงยังไม่ครอบคลุมในประเด็นต่างๆ ดังนั้น ควรจะมีการศึกษาวิจัยในหัวข้อต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่อง การศึกษาอิทธิพลของเสขียวัตรในฐานะรากฐานของมรรยาตสังคัมไทย
2. ควรศึกษาเรื่อง การศึกษาพระวินัยในฐานะจรรยาของการอยู่ร่วมกันในสังคัมไทย
3. ควรศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องมารยาตสังคัมระหว่างแนวคิดตะวันตกกับพระพุทศาสนา
4. ควรศึกษาเรื่อง อภิสมาจารกับมรรยาตสังคัมไทย : มรรยาตชาวพุทธ วิถีธรรม วิถีไทย
5. ควรศึกษาเรื่อง มรรยาตไทยที่มีหลักธรรมวินัยเป็นฐานกับการจัดระเบียบสังคัมเชิงพุทธบูรณาการ

References

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Namanee, P. (2016). Sadarasantosa and Stability of Family Institution. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(1), 42-55.
- Phakseewong, S. (1995). *The manner in Thai society the manner and participation*. Bangkok: Tonor Grammy Press.
- Phra Brahmaganaborn (P.A. Payutto). (2008). *Dictionary of Buddhism*. (16th ed.). Bangkok: S.R. Printing mass product.
- Phradhammapidok (P.A. Payutto). (1999). *BuddhaDhamma*. (8th ed.). Bangkok: MCU Press.
- Phramaha Phatchawat Khematassi et al. (2016). Magalatthadipani: The Science of Well-being Life. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(2), 373-382.
- Phramaha Pornchai Sirivaro. (2016). Is Buddhist Ethics Teleological Ethics or Deontological Ethics. *Journal of Graduate Studies Review*, 12(2), 49-63.
- Punyarit, S. (1996). *Buddhist manner*. Bangkok: Thammasabha Press.
- The Royal Institute. (2003). *Royal Institute Dictionary B.E. 2542*. Bangkok: Nanmee book publications.